

Մի փանի սրբագրութիւններ հայ մատենագիրներու մէջ.

1. Եկեալ յերկիրն Պալոսնեաց, յաւանն մեծ Գիսանե, ի քաղաքագիւղն կուառս, ոմանք ի քրմացն անդ հանդիպեցան: (Զենոբ, տպ. Վենետիկ 1832, էջ 25):

Գիսանէ անուանով աւան մը գոյութիւն ունեցած չէ. այն աւանը՝ ուր դէպքը տեղի կ'ունենայ, կը կոչուէր կուառս, ինչպէս կ'երևայ Զենոբի յաջորդ էջերէն:

Հաստատածը պէտք է ուղղել՝ «Եկեալ յերկիրն Պալոսնեաց, յաւանն մեծ Գիսանեի, ի քաղաքագիւղն կուառս... ևն»:

Կուառսը Գիսանէի մեհեանին կալուածն էր, ինչպէս որ յետոյ ալ եղաւ Ս. Կարապետի կալուածը (Զենոբ, էջ. 37): Թէև Զենոբ սովորաբար կը հոլովէ Գիսանեայ, (այսպէս էջ 8, 15, 16, 25, 31, 36, նոյնը նաև Ուխտ. Ա. հդ), բայց Գիսանէի ձևն ալ անծանօթ չէ իրեն. այսպէս՝ էջ 27, 34:

Էջ 32 կ'ըսուի «Զի այնչափ էին դեքն ի տեղոջն Գիսանե, որչափ ի սանդարամետո անդեդոց». պէտք է նոյնպէս ուղղել Գիսանէի. իբր թէ «Զի այնչափ էին դեքն Գիսանէի ի տեղոջն» ևն:

2. Յետ այսր դործոյ, մինչ վարէր զիշխանութիւնն ճուխաբար Գրեգոր, ոչ ժուժացեալ չարին՝ արկ նախանձ ի սիրտ Բաբգէնի՝ Եղբօր, Փիլիպպէի, որդւոյ Վասակայ... և սպան Բաբգէն զԳրեգոր: (Օրբելեան, տպ. Էմինի, էջ 123):

Ստորագծեալ բառը պէտք է ուղղել որդւոյ: Վասակ ունէր միայն երկու որդի՝ Փիլիպպէ և Սահակ. Փիլիպպէ թողուց երեք որդի՝ Բաբգէն, Վասակ, Աշոտ: Այս Բաբգէնը թշնամանալով Սահակի որդի Գրեգորի հետ, սպաննեց զայն: Սհա այս է վերոյիշեալ Բաբգէնը: Սիւնեաց իշխաններու մանրամասն ազգահամարը կուտայ Օրբելեան՝ գլուխ ԾԳ, ուր Բաբգէն Փիլիպպէի որդին է և Վասակի թոռը: Հմմտ. Մեռանի Փիլիպպէ և թողու երիս՝ զԲաբգէն, զՎասակ և զԱշոտ (էջ 217). Իսկ յետ աւուրց վասն դոյզն պատճառի ի վերա հայրենեաց՝ պատերազմին ընդ իրեարս Բաբգէն՝ երէց որդի Փիլիպպէի և Գրեգոր՝ որդին Սահակայ. և հարստեալ Բաբգէնի զԳրեգոր դիաթաւալ կացուցանէ (էջ 217). Տէր Բաբգէն և Տէր Վասակ և Տէր Աշոտ՝ իմ Փիլիպպէի որդեք (էջ 152): Հմմտ. նաև Յովհ. Կաթ. գլուխ ԻԵ:

3. (Սմբատ) զմայրն իւր զՆուշան և զԿինն իւր Սովի, որ էր դուստր Դերենկին և քոյր Գագկայ թագաւորելոյն ի Վաս-

պուրական, փոքրիկ ստնտեայ տղայիւ միով, և զկենն Սահա-
կայ՝ եղբօր իւրոյ, որ էր դուստր բզեխշին Գուգարաց, տա-
րեալ ամրացուցանէն յանառիկ ամուրն երնջակայ և ինքեանք
փախստեայ լինին: Սմբատ զնայ առ աներն իւր Գաղիկ ի
Վասպուրական, և Սահակ առ իւր աներն ի Գուգարս: (Օր-
բել. էջ 135):

Հատուածին առաջին մասէն կերևայ որ Սմբատի կենը
Գերենիկի աղջիկն է և Գաղիկ Արծրունիին քոյրը. հետեւաբար
քիչ մը վարը դրուած աներ բառը պէտք է հասկնալ «անե-
րորդի», ասիկա սակայն սխալ մը չէ, այլ օրինակ մըն ալ կ'ա-
ւելցնէ ՆՃԻ-ի յիշած այն վկայութեանց վրա, որոնցմէ կ'երևայ
որ աներ գործածուած է նաև «աներորդի» նշանակութեամբ:

4. Դայ ապա և առ Յուսուփ Աշոտ՝ եղբայր Սմբատայ
արքայի և հնազանդի նմա. ըմբռնէ նա ի պատերազմի և
զՄուշեղ՝ զորդին Սմբատայ: (Օրբել. էջ 137):

Պատմութենէն դիտենք որ Սմբատ Ա. Յուսուփի դէմ
ղրկեց իր Աշոտ և Մուշեղ որդիները. Սմբատ չունէր Աշոտ
անունով եղբայր մը. եթէ այսպէս ըլլար, ուրեմն Աշոտ Ա.
համանուն որդի մը պիտի ունենար, ինչ որ Հայոց մէջ սովո-
րական չէ: Այս պատճառներով վերի հատուածին մէջ եղբայր
պէտք է ուղղել որդի:

5. Ի վախճանէն Գէորգայ կաթողիկոսին մինչ ի ժամա-
նակս յայս Անանիայի (Մոկացւոյ), յաւուրս հինգ կաթողի-
կոսաց՝ Մաշտոցի, Յովհաննիսի, Ստեփաննոսի, Եղիայի և Թէո-
դորոսի: (Օրբել. էջ 201):

Կաթողիկոսներու այս շարքը պէտք է հասկնալ հետե-
ւեալ ձևով.

Գէորգ Բ. Գառնեցի 876—897.

Մաշտոց 897

Յովհաննէս Զ. 897—924

Ստեփեննոս Բ. 924—925

Թէոդորոս Ա. 926—936

Եղիշէ 936—941

Անանիա Մոկացի 941—965

Թէոդորոսի յաջորդն է Եղիշէ. այսպէս ունին Ասողիկ Գ.
Ե, Մխ. անեցի Գ. և նոյն իսկ Օրբելեան՝ էջ 366 դրւած ցան-
կին մէջ: Ըստ այսմ վերի հատուածին մէջ ալ Եղիայի ուղղե-
լու է Եղիսայի. ձեռագիրներուն մէջ արդէն մէկ օր. ունի
«Եղիսէի»:

6. Հասանէ վախճան կաթողիկոսին Հայոց տեառն Անա-
նիայի և փոխեն զնա ի հանգիստ ի վանսն Արգինայ: Եւ թա-
գաւորն Աշոտ՝ սեղի Սմբատայ, առնէ ժողով եպիսկոպոսաց և
հարց սրբոց... ընտրեալ զՎահան... օծանեն զնա կաթողի-
կոս Հայոց: (Օրբ. էջ 211):

Այս Անանիան է Անանիա Մոկացի, որ վախճանեցաւ 965 թուին և որուն յաջորդէց Վահան: Այս թուին Հայոց թագաւորն էր Աշոտ Գ. Ողորմած, որդի Աբասի և ո՛չ թէ Սմբատի: Աբաս էր որդի Սմբատի: Ուստի վերի հաստուածը կ'ուղղեմ Աոսո՝ որդի Աբասայ, որդւոյ Սմբասայ:

Արտագրողները երկու բառ փախցուցած են:

7. Ազդէ զայս... և միւս իշխանին որ ի Գեղամ գաւառի լինէր՝ Գրիգորի Սուփանայ որդւոց՝ Գաբուռայ և Սահակայ: (Օրբել. էջ 163):

Խօսքը թէ՛ անմիտ է և թէ՛ սխալ. Գաբուռ և Սահակ իրարու եղբայր չեն և ոչ ալ Սուփանը ունի երկու այս անուն որդիներ: Գիտենք միայն Գրիգոր Սուփան իշխանը, որդի Սահակայ, և եղբայր Հրահատի և Գաղիկի. Գրիգոր Սուփանի որդիներն էին Վասակ Գաբուռ և Հրահատ. իսկ Վասակ Գաբուռի ուղիներն էին Գրիգոր Սուփան, Սահակ և Վասակ: Ամէն ինչ կ'ուղղուի, եթէ մէկ տառ և կէտադրութիւնը փոխենք հետեւեալ ձևով. «և միւս իշխանին՝ որ ի Գեղամ գաւառի լինէր՝ Գրիգորի Սուփանայ՝ որդւոց Գաբուռայ և Սահակայ.» (լուր տուին Վասակ Գաբուռի որդոցը՝ Գրիգոր Սուփանին և Սահակին): ց տառն ալ կարելի է պահել, եթէ բառերու տեղափոխութեամբ մը ըսենք՝ «...Գրիգորի Սուփանայ և Սահակայ՝ որդւոց Գաբուռայ»:

8. Վասն ապստամբութեան Տաճկացն որ Կայսեկքն կոչին և իշխանին Սիւնեաց ի քաղաւորիլն Սմբատայ, և դարձեալ երկեցունց հնազանդութիւն:

Թովմա Արծրունւոյն Պատմութեան (տպ. Պետերբ. 1887) Գ. Դպրութեան ԻԸ գլխին վերնագիրն է այս, որ ճիշտ նոյն ձև ունի նաև էջ Ժ՝ ըսնկին մէջ:

Գլխին մէջ կը պատմուի թէ ինչպէս «զօրաժողով եղև թագաւորն Հայոց Սմբատ... զի որդեքն Աբգռհամանի, որ կայսեկքն անուանին՝ ապստամբեալ էին ի պետութենէ քաղաւորիլն» և յետոյ «եղև ի գալ միւսոյ տարւոյն՝ Սմբատ իշխանն Սիւնեաց ի բաց եկաց ի հնազանդութենէ քաղաւորիլն Հայոց» ևն: Պատմութիւնը կը ցուցնէ որ վերնագրին մէջ ի քաղաւորիլն բառը պէտք է ուղղել ի քաղաւորէն:

9. Զերիվարսն և զհեծեալս նոցա զինեալ սպառազինօք, շունչապահս ձիոցն և տաշտս գաւաղացն և զանգապահս ի չորս կողմանս, ձգեալ և լանջացն զէն, և բարձրավիզ խրոխտանացն զբահս, և ոտնատրոփ փռնկալոյն մանեակս զանգաղեալս, և մահիկս լուռնաձևս ի մէջ ճակատուն կապեալ, և զնիւս երիվարացն երկաթապատ պնդեալ. այլ և աստի և անտի երիվարի փորոյն տախտակագործ գրգեալ ըստ փորոյն չափու

մածուցեալ ի ձե փահանի զգործ արեւսալի զինպէն ցուցանեն» (Արծր. տալ. Պտկ. էջ 132):

Ամբողջ հաստուածը հը վերաբերի ձիու զարդարանքին ու զրահաւորութեան: Գրգեալ «փայփայած» ձեը ամենեւին յարմարութիւնն չունի: Ըստ իս պէտք է ուղղել զոգեալ «փորած, փոսցուցած», որով հը թարգմանի. «...տախտակը ձիուն փորին չափով փռելով՝ փորին երկու կողմէն փահանի պէս փակցուցած էին...»:

10. Եւ դարձեալ թագաւորէ եղբայր նորա Խոսրով (Գ) ամ մի և ապա Արտաշիր, և Արտաշէս թագաւորէ յետ նորա: (Կիր. Գանձ. Վենետիկ 1865. էջ 18):

Գրուածքին այս փաճակին մէջ կ'երևայ որ Արտաշիր և Արտաշէս տարբեր անձեր են, ինչպէս հը նկատէ նաև Կիրահոսի հրատարակիչը (նոյն էջ. ծան. 1): Բայց անշուշտ այսպէս չէր բնագիրը և ունէր պարզապէս «... և ապա Արտաշիր, (որ և Արտաշէս) թագաւորէ յետ նորա»: Ասիկա կ'ապացուցուի Կիրահոսի յաջորդ էջին մէկ տողով. «Յայսմհետէ բարձաւ թագաւորութիւնն Արշակունեաց յետ Արտաշիրի, որ թագաւորեաց ամս փեց»: Եթէ Արտաշիրը վերջին թագաւորն է, ուրեմն Արտաշէս ըստ Կիրահոսի տարբեր չէ Արտաշիրէն:

11. Տարաւ իւրով ծախիւք և գրաստիւք զմեզ և որք ընդ մեզ էին վարդապետք եղբայրք մեր Սարգիս և Գրիգոր, և աւագերէցն Տիկեաց տէրտէրն: (Վարդան պատմ. տալ. Վենետ. էջ 155—156. այսպէս է նաև Կմինի հրատարակութեան մէջ, էջ 204):

Հատուածին վերջին տողին մէջ աւագերէց և տէրտէր իրարու անյարմար են. Տիկեսի քահանան կամ աւագերէց էր, կամ պարզ տէրտէր. միաժամանակ չէր կրնար երկուքն ալ ըլլալ: Խօսքին կազմութենէն այնպէս կ'երևայ որ երկուքէն մէկը յատուկ անուն է: Եթէ Աւագ բառն առնենք իբր յատուկ անուն, երկ և skrskr թէև հոմանիշ, բայց աւելորդ կրկնութիւն մը կ'ըլլայ: Ըստ իս իբր յատուկ անուն առնել պէտք է skrskr բառը, որով թէ՛ խօսքին շարահատութիւնը ճիշտ կ'ըլլայ և թէ՛ նախորդ խօսքին համադրութիւնը պահուած կ'ըլլայ (նախ բացայայտիչ, յետոյ բացայայտեալ). այնպէս՝ վարդապետք եղբայրք մեր՝ Սարգիս և Գրիգոր, և աւագերէցն Տիկեաց՝ Տէրտէրն»:

Skrskr իբր յատուկ անուն՝ զարմանալի չէ, որովհետև ունինք ուրիշ տեղեր՝ Տէր Խորձենացի (Խոր. Գ. ԾԴ. Փարպ. Ժ. Տէր եպս. Կամինական (Կոր. էջ 14), Տիրացու վրդ. Վանանդեցի (Մեծոփ. յիշատ. Ա), Տիրացու եպս. Թագէոս առաքելոյ

վանուց (Օրբել. ԿԹ), Տիրացու Եպոս. Վասպուրականի (Կիր. Ե), Տիրացու քահանայ Մշեցի (տե՛ս ցուցակ 262. Թաւրիզի, էջ 113 Բ), Սարկաւագ Եպոս. Դողթան (Օրբել. ԿԸ), Սարկաւագ վրդ. Գեաղայ վանից (Կիր. ԺԱ), Սարկաւագ քորեպիսկոպոս Ստեփաննոս Գ. Կաթողիկոսի Աղուանից (Կիր. Դ), Երիցակ Եպոս. Սիւնեաց (Օրբել. ԺԹ. Խա. Խե. հա):

12. Ունէր Սելեկոս շորս դստերս, Լեռնիկա՝ յորոյ անուն շինեաց զԼաւոդիկէ, որ է Զատիկ (Միխայէլ ասորի, տպ. Երուսաղէմ, էջ 99):

Լաւոդիկէն քաղաք մըն է՝ որուն անունը յունարէն բառով կը նշանակէ «Ժողովրդագատ»: Հեղինակին «որ է Զատիկ» բացատրութիւնը կ'ենթադրէ որ ժողովրդագատ բառը Զատիկ բառին մեկնութիւնն է: Բայց կարծեմ որ այստեղ պարզ ձեռագրական (կամ դուցէ տպագրական) սխալ կայ: Զատիկ պէտք է ուղղել Լասիկ, որ Լաւոդիկէի նոր անունն է և որ կը գտնենք նաև Միխ. ասորիին քով մի քանի անգամ: Հմմտ. նարկէսոս ի Լատիկն, առին անդ 7000 դերիս (էջ 449) Պաշարեաց զԼատիկն և առ զնա (էջ 501). ի շարժմանէ կործանեցաւ Լատիկն (էջ 265): Կարելի է նաև որ բնագրին մէջ հին տառադարձութեամբ գրուած ըլլար Լատիկ, ինչպէս կը գտնենք էջ 180. «Էառ թագաւորն զպատիւ քաղաքին զկոչին մայր քաղաքաց, և ետ Լատիկ քաղաքին»:

Այսօր Լատիկ անունով ծանօթ է Երկու աւան Փոքր-Ասիոյ մէջ. առաջինը Սամսոնէն Ամասիա տանող ճամբուն վրայ (Լատիք), Երկրորդը Դոնիայի հիւսիսային կողմը (Եօրդան-Լատիք):

13. Զայսու աւուրբք ելին Պարսիկք ի Միջագետս և դերեցին մինչև ի Հալապ և յԱնտիոք կամակարողութեամբ, մինչև տարին զկնի սիւնս կոնս (Միխ. առ. 261):

Պէտք է ուղղել սիւնս կոնայս. ինչպէս կը գտնենք նաև էջ 312. «Ժանր աւարաւ դարձաւ ի Պարսս, մինչև տանել նմա սիւնս կոնայս և անօթս պղնձիս»:

Վերջին յատուածին մէջ մէկ ձեռ. ունի կոնս, որ կը յիշեցնէ առաջին սխալ ձևը:

14. Յանձնելով զնա մեծ իշխանին Սիրատնայ (իմա՛ սիր Ատանի), սոսկալի երգմամբ, տալ զնա որդւոյ թագաւորին Ունիւաց. մկրտելով զնա հայ դաւանութեամբ, զի դեռ երեւիայ էր: Որոյ նենգեալ ախսիւն ըստ բնական ատելութեանն Յունաց ընդ ազգիս Հայոց (Միխ. առ. էջ 514):

Ուղղել ուխսիւն:

15. Յորում ժամանակի այրեցաւ վանք որբոյն Սիմէոնի յԱնտիոք, և քաղաւոր եղև ի բնակչաց (Միխ. առ. էջ 264):

Ուղղելի է քափուր:

16. Գնաց Բլղուր զօրագլուխն Տաճկաց ի Կիպրոս և յատակեաց քակեաց ծակախիլ արար զամենայն կղզին (Միխ. աս. 334):

«Ծակախիլ արար» ձևը անհարմար է տեղին: Զեռագիրներէն մէկը ունի տակախիլ արար, այսինքն «արմատէն քանդեց»: Այսպէս պէտք է ուղղել նաև բնագիրը:

17. Եւ արդ ունի աղգն Յաբեթի յԱկնէն Տիգրիս գետոյ որ բաժանէ ընդ Մազէ և ընդ Պարսս (Միխ. աս. 15):

Տպուած է յԱկնէն, իբր յատուկ անուն. (արդեօք Ակն քաղաքը հասկցուած է): Պէտք է ուղղել յակնէն (կամ ինչպէս ուրիշ ձեռագիրներ ունին՝ յականէն) «ակունքէն, բղխած տեղէն»:

18. Զսա Ղուկաս աւետարանէն յիշէ, զի եկեալ էր քարձողն կռապաշտութեան և Մովսէս արածապատմն ոչ յիշէ վառն ասացելոյ պատճառն (Միխ. աս. 18):

Արածապատմ բառ մը գոյութիւն չունի. պէտք է ուղղել արարածապատմ, որ մեր հին մատենագրութեան մէջ Մովսէս մարգարէին յատուկ վերագիր մըն է (Արարածոց գրոց պատմիչ):

19. Տէր Գրիգորիս նստաւ յաթոռ հայրապետութեանն հրամանաւ Գագիկայ շահնշահի՝ որդւոյ Աբասայ Կարնեցոյ (Մատթ. Ուռհայեցի, տպ. Էջմիածնի, էջ 155):

Այսպէս է Ուռհայեցւոյն երկու օրինակներուն մէջ. բայց Գագիկ Կարնեցի թագաւոր մը գոյութիւն չունի, պէտք է հասկնալ Գագիկ թագաւոր Կարուց, որդի Աբասայ, և ըստ այսմ ուղղել Կարսեցոյ. արդէն երկու ձեռագիր ունին կիսացւոյ, երկու ուրիշ ձեռագիր և երուսաղէմի տպագրութիւնը՝ կարսցւոյ: Էջմիածնի հրատարակիչները հետեւելով ընտրելագոյն ձեռագրին, բնագրին մէջ ներմուծեր են այս աներև տխուրը:

Գագիկ Կարսեցին յիշուած է նաև այլուր, էջ 183. «Գագիկ արքայ որդի Աբասայ Կարցւոյ» (մէկ ձեռ. ունի կարոցոյ), որ նոյնպէս ուղղելի է Կարսեցւոյ:

Ուռհայեցին այս տխուրը կը գործածէ զանազանելու համար Կարուց թագաւորը Գագիկ երկրորդէն, զոր կը կոչէ Անեցի. «Թագաւորքն և իշխանքն Հայոց, Գագիկ անեցի և Ատոմ և Ապուսահլ՝ որդիք Սենեքարիմայ» (Ուռհ. 138):

20. Եւ գայր անցանէր ընդ դաշտն քաղաքին Մարաշայ, և անթիւ բազմութեամբ հասանէր յերկիրն Գող Վասլին. ի տեղին, որ կոչի Բերդուս, ի սահմանս հուիւրականն (Ուռհ. 306):

Նուիրական ածականը չի յարմարեր հոս. կը կարծեմ որ պէտք է առնել իբր յատուկ անուն:

21. Արարին ժողով յեկեղեցին ի սուրբն Յովհաննէս և առ պապիոսն Փռանդաց վասն միաբանութեան. զի երկնչէին՝ թէ դարձեալ անկանի քաղաքն ի Տանգրի և նա տայ զմեզ ի ձեռն Ռաջարդին. զի նա յորժամ ունէր զքաղաքն Ուռհա, բազմաց աւեր արար: Իսկ յորժամ եկին ի մի վայր քաղաքացիքն Ահոկոյ՝ բանս խօսեցան ընդ պապիոսն և ասացին. «Զերմարդ և մեր թող պահեն զկլայն քաղաքին, մինչև մեզ տէր յայտնի»: ... արարին վասն այն խօսիցն քննութիւննս և համարեցան զայն բան արատ... (Ուռհ. 309):

Ահոկ անունով քաղաք չկայ. պապիոսը Ուռհայի մէջ է, ուր կը գտնուէին նաև վերոյիշեալ քաղաքացիները: Ահոկ հասարակ անուն է՝ յանցանք, վնաս, պակասութիւն, մեղադրութիւն» նշանակութեամբ, որ գործածական է յետին ժամանակի մասենադրութեան մէջ. ինչ. Վրթ. քերթ. Լմբ. ՍՊ. Մխ. Բժշ. Ողիւի. Վստկ: Հատուածը պէտք է ուղղել՝ «Իսկ յորժամ եկին ի վայր քաղաքացիքն, ահոկոյ բանս խօսեցան ընդ պապիոսն և ասացին» (երբ քաղաքացիները հաւաքուեցան, մեղադրական խօսքեր ըրին պապիոսին և ըսին):

22. Ուռհ. 307, Գող Վասիլի օգնական զինւորականներու մէջ կը յիշուի նաև «Տիրան այր քաջ, որդի ազնուական ի մեծամեծացն Հայոց»: Երկու ձեռ. և երոսաղէմի տպագրութեամբ Տիրան բառին տեղ ունին Տիգրան: Ըստ իս այդ է ուղիղ ձևը, որ պէտք էր դնել բնագրին մէջ: Այս բանը կը ցուցնէ նոյն անունին երկրորդ յիշատակութիւնը (էջ 325), ուր բոլոր ձեռագիրներն ալ հաւասարապէս ունին Տիգրան. «Յայսմ ամի յառաջ սպանան երկու իշխանքն մեծք՝ Տիգրան և Ապլառաթ, թուրք զօրացն, ի յերկիրն Լեոնի՝ Ռուբինայ որդւոյն, որք էին ի զօրացն Վասիլին»:

Գրեգոր Երէցի շարայարութեան մէջ ալ կը յիշուի Տիգրան մը՝ որ անշուշտ նոյն է յիշեալ անձին հետ. «ԶՎասիլն, որ էր տէր Բաբերաբերդոյ և Էղբայր Տիգրանայ» (էջ 401): Զեռագրական տարբերութիւն չկայ, բոլորն ալ ունին Տիգրանայ:

23. Յայնժամ յաղղմանէ չարին կրկին շարժումն լինէր Յուռաց դաւաճանութեամբ և կեղծաւորութեամբ ոսւտ քրիստոնէին Գաւթի Անհողիւնին, զոր հարկ եղև մեզ զանուն. նորա փոխել և ասել թէ Իսաիթ, վասնզի ի վին տառապանաց էած զաղգս քրիստոնէից. և ինքն հոգւովն տանջեալ եղև ի բանսարկուէն և ի վին կորստեան յաւիտենից տանջանացն մատնեալ լինէր (Ուռհ. 88):

Ձեռագիրները ակնյայտնի կերպով կը ոխալին ըստին ալ, երբ կը գրեն 'Իսաիք: Հեղինակը կ'ըսէ Դաւիթ Անհողինի համար, թէ անոր չարութեան պատճառով անունը փոխեցինք և դրինք... Ենչ դարձեալ Դաւիթ: Երուսաղէմի տպագիրը ունի այժմեղ 'Իսաիիդ, որ մի քիչ աւելի լաւ է: Ըստ իս պէտք է սուղել դավիհդ, հեղինակին կողմէ յարմարցուած բառախաղ մըն է, իբր դա է վիհդ: Այս բանը կը ցուցնեն յաջորդ տողերուն ի վիհն սուապ սիւս, ի վիհն կորսեան բացատրութիւնները:

24 Մեռաւ թագաւորն Հայոց Յովհաննէս՝ եղբայրն Աշոտոյ, որդի Գագիայ, որդւոյ Աշոտոյ, որդւոյ Սմբատայ, որդւոյ Երկաթայ (Ուռհ. 84):

Այս ճիւղագրութիւնը կարօտ է մեկնութեան: Հասուածին սկիզբը յիշուած Յովհաննէսը՝ Բագրատունեաց վերջընթեր թագաւոր Յովհաննէս-Սմբատն է, որուն յաջորդող երեք անուններն ալ պէտք է հասկնալ այսպէս. «Եղբայրն Աշոտոյ, որդի Գագիայ Ա, որդւոյ Աշոտոյ Գ. Ողորմածի»: Ասկէ ետք ճիւղագրութիւնը կը կազայ:

Ո՞վ է Սմբատը: Եթէ Սմբատ Բ-ն է, ասկիայ ո՛չ թէ Աշոտ Գ-ի հայրն է, այլ որդին և Գագիկ Ա-ի եղբայրը: Եթէ Սմբատ Ա-ն է, ինչպէս կրնանք ըսել «որդւոյ Երկաթայ», այսինքն Աշոտ Բ-ի, երբ գիտենք որ Աշոտ Երկաթը Սմբատ Ա-ի որդին է:

Ըստ իս հասուածին մէջ երկու բառ փախցուցած է գրիչը: Աշոտ Գ-ի յիշատակութենէն յետոյ՝ ընագրին մէջ պէտք է գրուած ըլլար «որդւոյ Աբասայ» բառերը. և իրօք որ Աշոտ Գ. Ողորմածը՝ եղբայր Աշոտ Երկաթի, որդին է Սմբատ Ա-ի. ուրեմն որդւոյ Սմբատայ բառերով պէտք է հասկնալ Սմբատ Ա-ը: Բայց այն ժամանակ «որդւոյ Երկաթայ» չի յարմարիր, որովհետեւ սովորաբար Աշոտ Երկաթ անունով մենք կը հասկնանք Աշոտ Բ-ը: Սահայն ակներև է որ Ուռհայեցւոյն քով Երկաթ կը կոչուի ո՛չ թէ Աշոտ Բ-ը, այլ Բագրատունեաց հիմնադիր Աշոտ Ա-ը, որ Սմբատ Ա-ի հայրն է:

Թէ մեր այս սրբագրութիւնը և Աշոտ Երկաթի մասին տուած բացատրութիւնը սխալ չէ, կը ցուցնէ նաև Ուռհայեցւոյն երկրորդ ճիւղագրութիւնը (էջ 86). «Յայնժամ զարթուցեալ մանուկ մի ութ և տասն ամաց՝ Գագիկ (Բ) անուն, ի նոյն շառաւիղէն Բագրատունեաց, որդի Աշոտոյ արքային (բռնաւորը), որդւոյ Գագիայ (Ա), որդւոյ Աշոտոյ (Գ), որդւոյ Աբասայ, որդւոյ Սմբատայ (Ա), որդւոյ Երկաթայ (Աշոտ Ա)»: Այս ճիւղագրութիւնը սուղիկ է և բոլորովին կը համապատասխանէ մեր միւս պատմիչներուն:

Ուռհայեցին երրորդ անգամ մ'ալ (էջ 218) կուտայ Բագրատունի թագաւորներու ճիւղագրութիւնը. «Սպանաւ Գագիկ շահնշահն (Բ), որդի Աշոտոյ (բռնաւորը), որդւոյ Գագ-

կայ (Ա), որդւոյ Սմբատայ, որդւոյ Երկաթայ, բազրատունի ազգաւ»։ Այս ճիւղագրութիւնը աւելի պակասաւոր է։ Նախորդ երկու հատուածներուն համեմատութենէն կ'երևայ որ «որդւոյ Գագկայ» բառերէն յետոյ պէտք է աւելցնել «որդւոյ Աշոտայ, որդւոյ Աբասայ»։ Այս բառերն ալ գրչին ուշագրութենէն սպրդած են և բնագրին մէջ անպատճառ պիտի գտնուէին։

25. Յայտմամբ մեռաւ սքանչելագործն և մեծ ճգնաւորն Մարկոս միայնակեացն, որ զամս 65 կայր ի խոտածարակութեան վարս... և էր բնակեալ ի յանջրդի լեառն մի ի Մոկացն գաւառին, որ առի Կոնգոնակ, որ էր ասորի Խարսինակքն, մերձ ի յաշխարհն Մարաշ քաղաքին (Ուռհ. 300-301)։

Մոկաց բառին դէմ երեք ձեռագիր ունին Կոկաց, բայց հրատարակիչները ընտրած են Մոկաց ձևը։ Ըստ իս ուղիղն է Կոկացն։ Մոկաց գաւառը շատ հեռու է Մարաշէն ու Կիլիկիայէն։ Մարկոս ճգնաւորի մասին կը խօսի նաև Վարդան պատմիչ (տպ. Վենետիկ), ԿԶ հատուածին մէջ, նոյն մանրամասնութեամբ, ինչպէս Ուռհայեցին, և աւելի պարզ։ Ուռհայեցիին քով որոշ կերպով չի հասկցուիր թէ ի՞նչը կը կոչուէր Կոնգոնակ. լեռը թէ գաւառը. Վարդան կը ցուցնէ թէ լեռան անունն է Կոնկոնաք, որ միևնոյն Կոնգոնակ բառն է. իսկ գաւառը կը կոչուի Կոկաց և ո՛չ թէ Մոկաց։

26. Յորժամ եկիր առ մեզ ի յԱշոտայ շահնշահէ և հոգիական զաւակէ մերմէ և դարձուցեր զամենայն սրամտութիւնս ի նմանէ և տարար զԲագրատ ի Պապն Յանձաւացին. դու եւ ես Սաս թոռնեցին պռթօսպաթարն (Ուռհ. 28)։

Ստորագծեալ մասը Երուսաղէմի ապագրութեան մէջ «գոյնպէս և զՍմբատ» ձևն ունի։ Հրատարակիչները ամենեւին ուշագրութեան առած չեն որ միևնոյն իշխանը՝ էջ 18 կը յիշուի Ստատ անունով. «իմաստասէրն Վեոն և Ստատ իշխանն թոռնեցին»։ Մինչև անգամ երկուքը իբր տարբեր անձեր յիշած են ցանկին մէջ՝ Սատ թոռնեցի և Ստատ թոռնեցի։ Երուսաղէմի ապագրութեան մէջ Ստատ ձևին դէմ ալ կը գտնենք Սմբատ, որով կը աւսնուի որ Երուսաղէմի օրինակը հետևողական եղած է։ 'Իու եւ Սաս յայտնի կերպով սխալ է. ուստի կամ պէտք է ուղղել (իբր մէկ բառ) Եսսատ, կամ համաձայն նախորդին՝ Ստատ։ Սմբատի պէս հանրածանօթ անուն մը հաղիւ թէ կարելի ըլլար աղաւաղել. իսկ Ստատ որ ուրիշ տեղ բնաւ չպատահող անուն մ'է, մեծ դիւրութեամբ կրնար աղաւաղուիլ։

27. Եւ ահա գայր Վասակ՝ հայրն Տէր Բարսեղի և եղբարք նորա՝ Հասան և Գրիգոր և Ապլջապակ (Ուռհ. 221)։

Վերջին բառին դէմ երեք ձեռ. ունին Ապլջապակ, Երուսաղէմի ապագիրը Ապլջահապ։ Առաջին երկու ձևերը ուրիշ տեղ գոյութիւն չունին. բայց Ապլջահապ գիտէ Ուռհայեցին՝ էջ 11. «և որդեաց նորա Ապլջահապայ և Վասակայ և Սարէ և ամենայն զօրացն տայր թագաւորն Հայոց գաւառս և զիշխանութիւնս»։ Ըստ այսմ ուղղելի է Ապլջահապ։